

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 6 Issue 3, p. 333-360, March 2013

**ETNİK BİR GRUBUN ANATOMİSİ: DİYARBAKIR
ZAZALARINDA SOSYAL VE DİNİ HAYAT (YAZYAĞMURU VE
ÇATALDUT KÖYLERİ ÖRNEĞİ)**

*ANATOMY OF AN ETHNIC GROUP: SOCIAL AND RELIGIOUS LIFE IN
DİYARBAKIR ZAZAS (YAZYAĞMURU AND ÇATALDUT VILLAGES CASE)*

Yrd. Doç. Dr. Muhammet Ali KÖROĞLU

Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Yüksek Okulu Sosyal Hizmetler Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Cemile Zehra KÖROĞLU

Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Sosyolojisi ABD

Abstract

This study is a field survey carried out on the ethnic group of Zazas living in Yazyağmuru and Çataldut which are the mountain villages depending on Çüngüş, the district of Diyarbakır, in the Southeastern Anatolia Region of our country. All in all, while there are studies on Alawi Zazas living in the region of such as Dersim, Siverek, Bingöl, there is no study built on the Sunni Zazas. For this reason, the research has the distinction of being the first in its area. Consisting of total field under survey of the research on villages which have ethnic characters, the research refers primarily to the branches of sociology such as Rural Sociology and Ethnic Sociology. However, the study mainly is a religious life research which was carried out in the Department of Sociology of Religion. In this sense, as well as social and cultural life of Çataldut and Yazyağmuru Villages, basing on faith and worship dimensions of religious life, with the customs and practices concerning transition period, the position of religion in these practices were tried to examine in all aspects of the research. The research is not only a field study based on a survey, but also a project developed

for over a participation life in the region which is the subject of the research. This gives us an opportunity of collecting data profoundly concerning all dimensions of cultural life. Although the research is on an ethnic group, it is identified that elements based on ethnic differences do not lead to a different identity demand. In this sense, the researched ethnic group is able to form channels which connect itself to the social totality. In this respect, it is possible to refer to the phenomenon of migration and institution of religion which play important roles. The research also depicts social and religious life which attempts to channel areas which are embedded in social and cultural structures and supplying connection with the social totality.

Key Words: Ethnic group, religious life, religiosity, field survey.

Öz

Bu çalışma, ülkemizin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde varlığını devam ettiren etnik bir grup olan, Diyarbakır İli Çüngüş İlçesi'ne bağlı dağ köylerinden Yazyağmuru ve Çataldut'ta yaşayan Zazalar üzerinde yapılmış bir saha araştırmasıdır. Genel olarak değerlendirildiğinde, bölgede yer alan Dersim, Siverek, Bingöl gibi yerlerde yaşayan Alevi Zazalar ile ilgili çalışmalar mevcut olmakla birlikte, Sünni Zazalar üzerine yapılmış çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle araştırma, konusunda bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Araştırma evreninin etnik bir karaktere sahip köylerden oluşması, araştırmada öncelikle sosyolojinin alt dalları olan Köy Sosyolojisi ve Etnik Sosyoloji gibi bilim dallarına müracaat edilmesini gerektirmiştir. Ancak çalışma esas olarak Din Sosyolojisi bilim dalında gerçekleştirilen bir dini hayat araştırmasıdır. Bu anlamda çalışmada Yazyağmuru ve Çataldut Köylerinin sosyal ve kültürel hayatı yanı sıra, dini hayatın inanç ve ibadet boyutu temel alınmakla birlikte geçiş dönemine ait adet ve uygulamalarla, bu uygulamalar içerisinde dinin yeri tüm yönleriyle incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma sadece ankete dayalı bir saha çalışması olmayıp, araştırmaya konu olan bölgede bir yıldan fazla süren bir katılımla gerçekleştirilmiştir. Bu durum, kültürel hayatın bütün boyutlarıyla ilgili derinlemesine veri toplama ve değerlendirme imkânı vermektedir. Araştırma, etnik bir grup üzerinde yapılmasına rağmen etnik farklılığa dayalı unsurların farklı bir kimlik talebine yol açmadığı görülmüştür. Bu anlamda araştırılan etnik grup, kendisini toplumsal bütüne bağlayan kanallar oluşturabilmiştir. Bu açıdan, göç olgusu ve din kurumunun önemli bir rol oynadığını ifade etmek mümkündür. Araştırma, sosyal ve dini hayatı betimlediği kadar toplumsal ve kültürel yapıda gömülü olan ve toplumsal bütünüle bağlantı sağlayan kanalları da anlamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etnik grup, dini hayat, dindarlık, saha araştırması.

I. Giriş

Ülkemizde köy sosyolojisi ile ilgili araştırmalar, genellikle köydeki sosyal yapıyı ve değişimi incelemektedir.(Atalay, 1979: 1)Konuyla ilgili olarak sosyolojik yöntemlerle yapılan araştırmalar oldukça fazla olmakla birlikte, etnik yapıya dayalı araştırmalar söz konusu olduğunda aynı şeyi söylemek çok mümkün değildir. Çünkü ülkemizde, etniklik halen üzerinde ciddi tartışmaların devam ettiği, yaygın olarak etnik grupların birbirlerini ötekileştirmesi ile birlikte, ülke bütünlüğüne kadar uzanan sorunlar teşkil edebilen bir konu olarak görülmektedir. Diğer önemli bir nokta da “etnik” kelimesi telaffuz edildiğinde akla Güneydoğu’nun gelmesidir. Nitekim bölge, 18.yüzyıldan bu yana ülkemiz için hassasiyetini korumaktadır. Aynı zamanda bu durum, bölgenin etnik yapısının araştırılmasını da zorlaştırmaktadır. Örneğin Zazalar ve Kürtler üzerine önemli çalışmaları bulunan Orhan Türkdoğan, 2007 yılında Adıyaman, Bingöl, Elazığ yörelerinde yapmış olduğu alan araştırması sırasında başlayan terör operasyonları nedeniyle gerek can güvenliği, gerekse katılımcıların çekincelerinden dolayı yaşadığı sorunlardan hareketle bölgede konuyla ilgili çalışmanın zorluklarına dikkat çekmektedir.(Türkdoğan, 2010: 18) Bu zorlukların yanı sıra buradaki etnik yapı incelenirken, her zaman için konunun politize edilmesi tehlikesi de vardır. Ancak entelektüel dürüstlük ve bilimsel kaygılar içinde, bilimsel yöntemlere dayalı olarak, etnik gruplar üzerinde, toplumsal hayatın değişik boyutlarıyla ilgili araştırmaların yapılması toplumsal gerçekliğimizi doğru tanımamız açısından oldukça önemlidir.

Bu açıdan bakıldığında, bölgeyle ilgili olarak, Ziya Gökalp, İsmail Beşikçi, Orhan Türkdoğan gibi sınırlı sayıda bilim adamının çalışmaları dikkat çekicidir.(Konuyla ilgili çalışmalar için Bkz: Buran, 1992, Rışvanoğlu, t. y, Seven, 1999, Bedikçi,1969) Yapılan çalışmalar ise daha çok linguistik tahlillere ya da tarihi verilerin incelenmesiyle buradaki etnik grupların menşesini tespit etmeye yönelmektedir.(Bkz, White, 1996, Özoğlu, 2005) Sosyal yapı ve değişim gibi unsurlara yer verilse de “din” olgusu kapsamlı olarak incelenmemiştir. Aynı zamanda, etnik bir grup olarak Zazalar hakkında da oldukça sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır.

Bu nedenle, çalışmamızda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yer alan, Diyarbakır’ın Çüngüş ilçesine bağlı, Yazyâğmuru ve Çataldut Köylerinde yaşayan Sünni Zazalar’ın “sosyal ve dini hayatı” nı hem Köy Sosyolojisi bağlamında bir etnik grup çalışması; hem de Din Sosyolojisi bilim dalı açısından bir dini hayat araştırması olarak farklı boyutlarıyla incelemeye çalıştık. Bunun için araştırma sahamızın tarihî, coğrafi, demografik ve sosyo- kültürel özelliklerinin yanı sıra, burada yaşanan dini hayatın çeşitli boyutları üzerinde durduk. Bu özelliklerinin yanı sıra, araştırma, evren olarak, daha önce üzerinde hiç çalışılmamış, dil, kültür ve adetlerini korumuş, homojen, uzak dağ köylerini ele alması açısından da oldukça önemli sonuçlar içermektedir.

II. METOT ve SINIRLILIKLAR

Günümüzde toplumsal araştırmaların bilimselliği meselesinin popülaritesini yitirmesinin ardından çok költürçülük ve göreceliğin çağdaş entelektüel ve sosyal yaşamda etkin konum alması ve bu gelişmelerin, başkalarını anlamamanın olabirliğine ilişkin yol açtıkları sorularla birlikte, bugünkü sosyal bilimler felsefesinin temel sorunsalını, farklı olanları anlamamanın mümkün olup olmadığı, eğer mümkünse bunun nasıl olacağı (Fay, 2001: 13-17) oluşturmaktadır. Bu açıdan “sosyolojik araştırma yapmanın amacı da insanın sosyal davranışı konusunda kesin bir anlayış elde etmektir.” (Cole, 1999: 13) Bu da her şeyden önce bir araştırmada takip edilecek yöntemin iyi seçilmesini gerektirir.

Metot konusunda “çağdaş sosyal bilimler”, bilginin örgütlenmesi ve sunulmasında, tek ve en doğru bir biçim yoktur” düşüncesinden hareketle artık kendi doğasına özgü kavramlar ve yöntemler kullanmaya çalışmaktadırlar. Sosyal bilimciler gittikçe artan bir şekilde nitel çalışmalara yönelmekte ve bu süreçte, “nesnellikten çok perspektifi” ön plana çıkarmaktadırlar. Sosyal bilimlerdeki araştırmalarda, çalışılan olay ve olgular kendi ortamları içinde incelenmekte ve araştırmacı bu olay ve olguları ayrıntılı biçimde derinlemesine açıklamaya ve yorumlamaya çalışmaktadır. (Yıldırım, Şimşek, 2000: 10) Bununla birlikte, her ne kadar sosyoloji gittikçe nitel araştırmalara yönelmekte ise de nicel araştırmalar sosyolojik bilginin gelişmesinde hala önemli bir rol oynamaktadır. (Cole, 1999:112)

Bu bilgiler ışığında çalışmamızı değerlendirecek olursak, 2003-2004 yılları arasında gerçekleştirilen bir “saha çalışması” olan araştırmamız, Diyarbakır İli Çüngüş İlçesi Yazyağmuru ve Çataldut Köyü ve bu köye bağlı olan dört mezra ile sınırlandırılmış olup, araştırmada nitel ve nicel yöntemler bir arada kullanılmıştır. Nicel veri kaynağını, 159 kişi üzerinde uygulanan, 25 sorudan oluşan anket oluşturmaktadır. Örnekleme, yaş itibarıyla çocukluk çağını ifade eden 0-13 yaş grubu dışında kalan bütün köy halkı dâhil edilmiştir. Nitel veri kaynağını ise bir yılı aşan bir süre araştırma yapılan grupla birlikte yaşamamız dolayısıyla gerçekleştirme imkânı bulduğumuz katılımcı gözlem ve derinlemesine mülakatlar oluşturmaktadır. Nitekim araştırmacının, araştırma grubuna katılmadan, onlarla yüz yüze temas kurmadan yürüteceği her türlü yaklaşım, evrenin somut gerçekliği yerine, sanal açıklamalardan ibaret kalmaya mahkûmdur. Bu durum, etnik çalışmalar açısından özellikle değerlendirilmesi gereken bir husustur. (Türkdoğan, 2010: 25) Bu bağlamda köy halkı ile samimi ve sıcak ilişkiler kurulmuş olup, anket ile elde edilen veriler, gözlem ve mülakatlar vasıtasıyla desteklenmiştir. Çünkü köy araştırmalarında köylüyle empatik ve güven dolu bir ilişki kurmak oldukça önemlidir. Genel olarak Türk köylüsünün yabancılara, devlet görevlisi ve aydınlara karşı güvensizliği (Turhan, 1958: 99) her araştırmacı için bir problem arz etmektedir.

Anket uygulaması sırasında karşılaşılan en önemli sorun, köy halkının büyük çoğunluğunun az çok Türkçe bilmesine rağmen günlük yaşamda yalnızca Zaza’ca kullanmasından kaynaklanmıştır. Bu nedenle anket, bir tercüman yardımıyla

gerçekleştirilmiş olup, anket formları verilen cevaplar doğrultusunda tarafımızdan doldurulmuştur. İstatistiki işlemler SPSS paket programıyla gerçekleştirilmiş olup, veriler tarafımızca yorumlanmıştır. Mülakatlar esnasında da ihtiyaç duyulduğunda tercüman yardımına başvurulmuştur.

III. Varsayımlar

Bilimsel “araştırmalarda, bazı başlangıç noktalarının, ayrıca kanıtlanmasına gerek görülmeden “doğru” olarak kabul edilmesi gerekebilir. Bu kabule varsayım (sayılı, faraziye, “assumptiun”) denir. (Karasar, 2002: 71) Bu anlamda varsayım bizi gerçeğe götüren doğru olarak kabul ettiğimiz birtakım önermeler (Türkdoğan, 1995: 25)den meydana gelmektedir. Bu açıdan araştırmamızı değerlendirdiğimizde araştırmamızın sınırlı sayıda varsayımla gerçekleştirildiği söylenebilir. Sahanın daha önce üzerinde hiç araştırma yapılmamış olması, Güneydoğu Anadolu Bölgesi Diyarbakır İli, Çüngüş İlçesi sınırları içerisinde yer almasına rağmen, il ve ilçe merkezine oldukça uzak dağ köyleri olması, burada yaşayan etnik grupla ilgili sınırlı bilgiye sahip olmamız bu durumun temel nedenleri arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda araştırmamızın varsayımları şu şekildedir:

- Her şeyden önce bir köy toplumunda hangi dine mensup ya da hangi etnik farklılıklara sahip olunursa olunsun, dinin etkisi toplumsal hayatın gerektirdiği her türlü törende çok belirgindir. Köylerimiz için de törenlerde din, etkin bir öğedir.
- Genel olarak bölge göz önüne alınırsa dini pratikler yaygındır ve dini tutumlarda tutuculuk belirgindir.
- Araştırma evrenimizin şehir merkezine oldukça uzak dağ köyleri olması daha çok kapalı bir toplum yapısının hâkim olmasını gerektirmiştir.
- Zor coğrafi koşullar, toplumsal birlik ve beraberliği pekiştirmiştir. İnsanlar yardımlaşmaya muhtaç olduklarından komşuluk ilişkileri de oldukça güçlüdür.
- Köylerde formal eğitim olanakları oldukça sınırlı olduğundan eğitim seviyesi düşüktür, dolayısıyla sahip olunan dini bilgiler de kitabi değil, sözlü kaynaklara dayanmaktadır.

IV. Yazyâğmuru ve Çataldut Köylerine Genel Bir Bakış

Yazyâğmuru Köyü'nün eski ismi Ekrek'tir. Cumhuriyetle birlikte bu isim, Yazyâğmuru olarak değiştirilmiştir. Ancak ilçede ve diğer köylerde hala Ekrek olarak bilinmektedir. Konuyla ilgili resmi bir belge bulunmamakla birlikte yörede yer alan en eski köy olduğu belirtilmektedir.

Köyün yaşlılarıyla yapılan mülakatlardan derlenen bilgilere göre şu anki köylülerin ataları Palu'dan gelmiştir. İlk geldikleri sırada 70 hanedirler. Ancak yaklaşık 50 yıl sonra, salgın bir hastalık nedeniyle köydeki hane sayısı yarı yarıya azalmıştır. Köylüler, köyün kuruluş tarihini, 200 yıl kadar öncesine dayandırmaktadırlar. Yine köylülerin ifadesine göre şu anki yaşlıların babalarından Yemen cephesinde savaş

Kıbrıs'ta 6 yıl esir kaldıktan sonra köye dönen, Rusya'da 4 yıl esir kalıp sonra köye dönen ve aynı şekilde Yunanistan'da 2 yıl esir kaldıktan sonra dönen birer kişi vardır. Bu da köyün kuruluş tarihinin yaklaşık olarak 1800'lü yıllara dek uzandığını göstermektedir.

Bu tarihten önce burada yaşayan nüfusun burayı neden terk ettiği ise bilinmemektedir. Yine köyün yaşlıları, burada kendilerinden önce Ermenilerin yaşadığını ve bağcılıkla geçindiğini belirtmektedirler. Yörede arkeolojik bir çalışma yapılmamış olmasına rağmen pek çok tarlada bulunan boş küpler, dağ eteklerinde tarımsal faaliyet için emek harcadığı belli olan bazı yerlerde mevcut olan, kireçten yapılmış soğutma depoları, yörede daha önce de bir toplumun yaşadığını ve bağcılık yaptığını doğrulamaktadır.

Nitekim Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun tarihi düşünüldüğünde de bölgede önemli ölçüde azınlığın yaşamış olduğu görülmektedir. Bunların büyük bir kısmını ise Ermeniler teşkil etmektedir. Hatta 1911-1912 yılları arasında Diyarbakır'da 89 bin Ermeni nüfusun yaşadığı bilinmektedir. Örneğin, Harput sancağında Müslüman köyler 15-20 hane dolayında iken Ermeni köyler, 50-100 hane daha fazladır. (Mutlu, 2002: 188) Köye ilk gelişin Harput'tan olması nedeniyle Harput'un bu dönemdeki nüfusunun etnik kökeni önemlidir.

Bununla birlikte, bu dönemde bölgede daha eğitimli grubu teşkil eden Ermeniler, 1915'te (tehcir kanunuyla) buradan ayrılmışlardır. Zanaatkârlar, çiftçiliği diğer bazı etnik gruplara göre daha iyi bilen köylüler de beraberinde bölgeyi terk etmişlerdir. Bu boşluk uzun süre doldurulamamıştır. Çünkü konar-göçer aşiretler yerleşik tarımı bilmemektedirler. Nitekim yerleşik düzene geçtikten sonra da uzun süre yerlerini aldıkları nüfus kadar iyi öğrenememişlerdir. (Mutlu, 2002: 191) Bu tarihi bilgiler ışığında değerlendirildiğinde etnik grupların büyük ölçüde bölgeyi terk ediş tarihleri olan 1915 (Tehcir Kanunu) ile köyün kuruluşu arasında yaklaşık 100 yıllık bir fasıla vardır. Bu da azınlıkların büyük gruplar halinde bölgeyi terk etmelerinden önce de bölgede çeşitli nedenlerle göçler yaşandığını göstermektedir.

Palu ile bağları açısından Çataldut Köyü de Yazyağmuru köyü gibidir. Yani Palu'dan göç ederek buraya yerleşmişlerdir. Palu Zazalarıyla aynı dili kullanmaları bu durumu doğrulamaktadır. Köyün eski ise ismi Sarsap' tır. Merkez, Taş mahalle (Sarsap) olup, Ekinli (Mezra), Alt kanat (Kırmızı mahalle), Yemişli (Harabe) isimli mezarları vardır. Köyün ilk kuruluşundaki merkezinin ise Yemişli mezarısı olduğu söylenmektedir.

Yazyağmuru ve Çataldut köyleri coğrafi açıdan değerlendirildiğinde, köylerin yüksek ve sarp bir alan üzerine kurulmalarına rağmen iklimin tarımsal faaliyetler açısından sıkıntı yaratmadığı görülmektedir. Arazi açısından ise Yazyağmuru Köyünde araziler köyün hemen yakınında ve toplu iken Çataldut'ta araziler en az bir saatlik uzaklıkta ve parçalar halinde dağınık durumdadır. Kullanılabilen araziler dar bir vadinin iki tarafına sıkışmıştır. Vadinin darlığı nedeniyle küçük küçük toprak

parçalarının bile önemi büyüktür. Bunun için “bir avuç toprak, bir avuç altından hayırlıdır” deyimini çok sık kullanılan bir deyimdir. Tarım için ayrılan çok sarp ve eğimli arazinin dışında kalan topraklar ise otlak olarak kullanılmaktadır.

V. Köylerin Etnik Yapısı

Köylerin etnik yapısı incelenmeye başlanmadan, öncelikle, azınlık, etkinlik, etnik yapı gibi konuyla ilgili temel kavramların tanımlanması gerekmektedir. Çünkü “Türk etnik sosyolojisi, bilimsel bir disiplin olarak henüz sistematik bir tarzda ortaya konulmuş olmadığı gibi etniklik ve azınlık kavramları üzerinde de anlaşmaya varılmış değildir.” (Türkdoğan, 1999: 93) Bu açıdan çalışmada kullanılan bu kavramlar aşağıda tanımlandığı şekliyle kullanılmıştır.

Azınlık: Üyeleri, nüfusun çoğunluğuna göre dezavantajlı durumda olan, grup dayanışmasına, birbirlerine ait olma duygusuna sahip gruplardır. Önyargı ve ayrımcılıkla karşılaşma deneyimi genellikle, ortak bağımlılık ve çıkar duygularını güçlendirmektedir. Azınlık grupları, fiziksel ve toplumsal olarak toplumun genelinden yalıtılmışlardır. Belirli semtlerde, ülkedeki belirli kentlerde ya da bölgelerde yoğunlaşma eğilimi gösterirler. (Giddens, 2000: 225,226)

Etniklik: Bir toplumdaki insanları diğerlerinden ayıran kültürel uygulamalardır. Etnik grubun üyeleri kendilerini diğerlerinden farklı görür; diğerleri de onları aynı şekilde değerlendirir. Farklılığın en belirgin boyutları ise, din, dil, tarih; giyim, süslenme ve beslenme alışkanlıkları ve tarzları ile ilgilidir. Dini inanç ve dil, etnikliğin en belirleyici özellikleridir. Her iki unsur birlikte işlevsel olabildiği gibi, birinin ayırıcı ve belirleyici olmasıyla diğeri ikincil duruma da düşebilmektedir. (Önder, 1999: 1)

Etnik yapı ise toplumsal yapının etnik kültürlerden oluşan bölümünü ifade eder. Konunun anlaşılması için yapı ve kültür arasındaki ilişkiyi iyi bilinmesi gerekir. Nitekim Sosyoloji açısından kültür ve yapı arasında belirgin bir fark vardır. Kültür, anlamlar, semboller, değerler ve fikirlerle sınırlandırılmış; din ve ideoloji gibi olgularla kuşatılmıştır. Buna göre kültür içeriktir; yapı ise bu içeriğin niteliği (mahiyeti) ve biçimidir. Toplumsal yapının bir parçası olan etnik yapının tanımlanmasında ise iki yaklaşım söz konusudur:

1- Emik Yaklaşım: Bir grubun kendini ifade etme ve tanımlama biçimidir. Bu yaklaşımda etnikliği, gurubun kendi kabulü ve tanımı biçimlendirmektedir.

2- Etik Yaklaşım: Bir ülkedeki etniklik olgusunun dışarıdan değerlendirilmesi ve tanımlanmasıdır. (Doğan, 2000: 35)

Bu açıdan değerlendirildiğinde, Yazyavaşmuru ve Çataldut Köylerinin, “dil” ayırıcı etkenine dayalı bir etnik farklılığa sahip oldukları söylenebilir. Nitekim yöre halkı kendilerini, Hanefi mezhebinin müntesibi olan Müslüman Zazalar olarak tanımlamaktadır. Konuşma dili, Zazaca’dır. Zazaca, her ne kadar Türkçe ’den beslenmekte ise de ayrı bir dildir. Yaygınlaşan eğitim olanaklarının ve kitle- iletişim

araçlarının etkisiyle, yörede birkaç kişi hariç herkes Türkçe bilmekte, ancak özellikle 35 yaş üstü kadınlar Türkçeyi sonradan öğrendikleri için, bu dille rahat iletişim kuramamaktadırlar. Yöre halkı, din, kültür ve fiziki görünüm açısından toplumun genelinden hiçbir farklılık taşımamasına rağmen, kendilerini tanımlama biçimlerinin ve dillerinin farklı oluşu, etnik bir grup olduklarını göstermektedir.

Coğrafi sınırlar göz önüne alındığında ise diğer etnik gruplarının aksine Türkiye sınırları dışarısına çıkmamış olan Zazalar (Türkdoğan,2012:155), en sık olarak Murat ve Fırat nehirleri arasında yaşamaktadırlar. Zazalığın merkezi ise Bingöl kabul edilmektedir. Buradan güneye doğru inildikçe Zaza yoğunluğu azalmaya başlar. Fırat kenarındaki Şamşat'a gelindiğinde ise nihayet bulur. Toprağın türüne göre bölündüğünde Zazalar üç büyük bölüme ayrılmaktadırlar.1- Munzur dağlarıyla, Murat suyu arasında yaşayan Dersim Zazaları, 2- Murat Suyu boyunca yükselen dağların kuytuluklarında yaşayan Genç, Çabakçur, Palu, Lice Zazaları, 3- Biraz daha alçak ovalarda yarı göçebe hayat süren Zazalar. Bunlara genellikle Dimili (Dümbili) denir. Bunlar Diyarbakır civarıyla Karacadağ ve Dirik arasında yaşarlar. (Seven, 1999: 85-86)

Bu tasnife göre yöre halkının Dümbili sayılması mümkündür. Ancak köylerin yöredeki diğer Zaza köyler hariç, bahsedilen alandaki diğer Zazalarla ilişkileri bulunmamaktadır. Dil açısından da aralarında bir birlik söz konusu değildir. Nitekim Zazalığın kökenleri hakkında yerli ve yabancı yazarlar da farklı fikirler ileri sürmüşlerdir. Örneğin, Orhan Türkdoğan, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan Zazaların Türklüğünün gündemde olduğunu belirterek, Kışlalı tarafından yapılan linguistik tahlillerden ve Siverek Zazaları üzerindeki kendi gözlemlerinden bahsetmekte ve Zazaların menşeinin Türk olabileceği sonucuna dikkat çekmektedir. (Türkdoğan, 1999: 97) Aynı şekilde Mahmut Rişvanoğlu da, "Zazalar ve Kurmançlar'ın tarihini incelediği eserinde, Hayri Başbuğ, Şerif Fırat gibi yazarların incelemelerinden hareketle yaptığı linguistik tahlillerle Zazaların menşei Türk olarak tespit etmektedir." (Rişvanoğlu, t.y: 195)

Ancak şunu belirtmeliyiz ki bu çalışmada amacımız, doğrudan, Zazaların menşei tespit ya da Zazaca ile ilgili linguistik tahliller yapmak değildir. Konuyla ilgili temel gerçeklik, ister Türk olarak kabul edilsinler isterse ayrı bir ırk olarak değerlendirilsinler, dil ve insanların kendilerini tanımlama biçiminin, burada etnik bir grubun varlığını ortaya koymasıdır.

VI. Yazyağmuru ve Çataldut Köyleri'nde Sosyal Hayat ve Unsurları

a. Aile Hayatı

Aile, "aynı kan, ırk ve atadan gelen bireylerin bütünü, aynı soydan gelen kimseler zinciri, aralarında kardeşlik veya kayınlık bulunan kimselerin topu ya da aralarında evlilik, kardeşlik, kayınlık, evlat edinme gibi, birbirleri ile koca, karı, baba, anne, oğul, kız, kardeş, amca, hala, dayı, teyze, yeğen, büyük anne, büyük baba gibi nitelikler içinde ilişkileri olan, ortak hayat görüşüne sahip sürekli bir

birlik”(Serdaroğlu, 1972: 10)olarak tanımlanabildiği gibi bütün insan toplumlarında her zaman mevcut bulunmuş bir ilk grup; insanın en derin ve kökü kısmen organik nitelikteki özelliklerine dayanan evrensel bir sosyal kurum olarak da (Dönmezer, 1999: 194) tanımlanabilmektedir.

Bununla beraber aile, aşk, ırkı sürdürme, özellikle gelecekle ilgili güvenlik gibi sosyal nitelikte birtakım duygulara da dayanmak durumundadır. Sosyal yapıya giren kurumlardan çevresi en dar olanıdır ve diğer sosyal örgütlemelerin de çekirdeğini oluşturmaktadır; aile mensuplarından diğer hiçbir sosyal kuruluşun istemediği kadar bağlılık ve fedakârlık istemektedir. (Dönmezer, 1999: 195) Yapı ve fonksiyon açısından ise ailenin pek çok tasnifini yapmak mümkündür.

En çok kullanılan tasnif ise ailenin geniş ve dar olmasıyla ilgilidir. Dar aile, ana baba evlenmemiş kız ve erkek çocuklardan meydana gelen ailedir. Geniş aile ise; ana baba evlenmiş ve evlenmemiş çocukların bir kısmını veya tamamını evlenmiş olanların eşlerini, yeni gelin veya gelinleri, evlenmiş veya evlenmemiş kız ve erkek torunların tamamını veya bir kısmını ve bunlar dışındaki, kan akrabaları ile sıhri hısımlardan bazılarını bünyesinde bulunduran aile tipidir.” (Akkaya, 1979: 93) Yazyağmuru ve Çataldut Köyleri’ne baktığımızda ise, her iki aile tipini bulmak da mümkündür. Ancak daha çok geniş aile tipinin kabul gördüğünü söylemek doğru olacaktır. Bununla birlikte yöredeki ekonomik imkânsızlıklar ve göç olgusu, geniş aile tipini sınırlandırmaktadır. Her ailenin erkek çocuklarının neredeyse tamamı 15 yaşını geçtikten sonra çalışmak amacıyla büyük şehirlere gitmekte ve geri dönmemektedir. Ailede ana, baba ve yalnızca evlenmemiş kızlar kalmaktadır. Ana babanın yaşlılık dönemlerinde kendilerine bakması için bazen erkek çocuklardan birisi köyde bırakılmakta, bazen de ana baba çocukların peşinden gitmektedir. Kızların köyden ayrılabilmelerinin tek yolunu ise evlilik oluşturmaktadır.

Köyler, sosyal yapı açısından ise tamamen akrabalarından oluşmaktadır. Dışarıdan kız almak ve vermek çok yaygın değildir. Özellikle erkek yoluyla oluşan akrabalıklar daha güçlüdür. Ailelerin tamamı, aile içi egemenlik ilişkileri açısından otoritenin tamamen babaya ait olduğu patriarkal ailelerdir. Köyden şehre doğru sürekli göç ve şehirden köye doğru mevsimlik göçlerin yarattığı kültürel değişimlerle, otorite gittikçe paylaşılr hale gelmekle birlikte, erkek otoritesi baskındır. Hayatlarının bir kısmını büyük şehirlerde geçiren insanlar, buradaki ilişkileri, kültürü sınırlı da olsa köyelerine taşımaktadırlar. 20-35 yaşları arasındaki kişilerden oluşan ailelerde, otoritenin kimde olacağıyla ilgili bir tartışma yokken 40 yaş üzeri ailelerde erkek tartışmasız mutlak egemen ve tüm kararların sahibidir.

Yaşanan değişime rağmen kadın, hala ikinci sınıf statüye sahiptir ve otonomisi sınırlıdır. Bu durum yalnızca bu köylerin değil, bölgenin yıllardır devam eden özelliğidir. Kadın hala miras hakkından yararlanamamakta ve eş seçiminde anlaşarak evlenme ya da kendi bağımsız tercihi ile evlenme durumları istisnaları oluşturmaktadır. Kız evlendirilirken ailesi ya hiç harcama yapmamakta ya da erkeğin ailesinden aldığı başlık oranında harcama yapmaktadır. Gündelik hayatta kadın, gün

boyu erkeklerle birlikte tüm ağır işlerde çalışmakta, sonra ev işleriyle ilgilenmektedir. Bu konuda kesinlikle erkeğinden yardım alamamaktadır. Örneğin eşine evde kullanmak için su getiren bir erkek kınanmaktadır. Ancak ilginç olan nokta, kınama ve ayıplamanın yine kadınlar tarafından yapılmasıdır.

Buna ek olarak, kadın erkekle birlikte aynı sofrayı da paylaşmamaktadır. Kadın, erkek yedikten sonra sofraya oturmakta, kalanları yemektedir. Kadın, kocasına “vay mâ” efendim, benim sahibim şeklinde hitap etmektedir. Eşler arasında birbirine ismiyle hitap etmek ise ayıplanan, anormal bir durum olarak görülmektedir. Yine kadının yabancıya hitap şekli de bre (kardeş), duza (dayı) apo (amca) şeklindedir.

Yörede hâkim olan evlilik şekli ise tek eşliliktir. Birden fazla evlenen erkekler olmasına rağmen bu daha çok, ilk eşin ölmesi, boşanma ya da ilk eşin kısır olmasından kaynaklanmaktadır. Evlilik dışı ilişkilere kesinlikle müsamaha yoktur. Güneydoğu Anadolu’da yaygın “evlilik tiplerinden biri olan, erkek kardeşin ölümü halinde kayının dul yenge ile evlenmesi hali (levirat)”(Erdentuğ, 1975: 41) ise bir aile hariç bulunmamaktadır. Bu durum, yörenin kültürünün yakın çevresindeki Kürt aile kültüründen etkilenmediği ve özgünlüğünü koruduğunun bir göstergesidir.

b. Yazyağmuru ve Çataldut Köyleri’nde Nüfus ve Göç Olgusu

Güneydoğu Anadolu Bölgesi tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde, nüfus yoğunluğu, nüfus hareketleri ve var olan nüfusun etnik dağılımı açısından istikrarsız bir görünüm sergilemektedir. XIX. yüzyılda bölgede nüfusun azlığı bir sorun iken, XX. yüzyılın ortalarından itibaren de bölgenin kaynakları, konumu, iklimi ve ulaşım koşulları bağlamında, çokluğu bir sorun haline gelmiştir.(Mutlu, 2002: 103)

Yazyağmuru ve Çataldut Köyleri de tüm bu bölgesel hareketlilik ve yoğunluktan nasibini almıştır ancak şu an köylerdeki nüfus daha statik bir görünüm kazanmış durumdadır. Nitekim 1997 yılı verilerine göre toplam nüfus, Çataldut’ta 193, Yazyağmuru’nda 57 iken; 2003yılı itibariyle Çataldut’ta toplam nüfus 185 Yazyağmuru’nda ise 48dir. (Arşiv, 2003) Kendi tespitlerimize göre şu an Çataldut’ta 180, Yazyağmuru’nda 36 kişi yaşamaktadır. Nüfusun yaş ve cinsiyete göre dağılımı ise Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Yazyağmuru ve Çataldut Köy Nüfuslarının Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Yaş Grupları	Kadın	Erkek	Toplam	
			Sayı	%
0-6	8	10	18	8,3
7-12	14	25	39	18,0
13-25	35	13	48	22,2
26-40	13	10	23	10,6
41-60	26	12	38	17,5
61 ve üzeri	28	22	50	23,1
Toplam	124	92	216	100

Tablo' ya göre köylerin şu anki nüfusunun en büyük bölümünü yaşlılar ve kadınlar oluşturmaktadır. Bunun dışındaki genç nüfusun büyük bir kısmı ise yaşlı anne ve babalarına bakmak için köyde kalan kimselerden meydana gelmektedir. Bu da bizi yöredeki göç olgusuyla yüz yüze bırakmaktadır.

Genel olarak bakıldığında göç, toplumun, sosyal, kültürel, ekonomik, politik vb. tüm bünyesiyle yakından ilişkili, etkileyici bir olaydır. Çok yönlü bir karaktere sahip oluşu nedeniyle antropologlardan sosyologlara, planlılardan idarecilere kadar herkesin ilgisini çeken bir konudur. Göçler, doğrudan doğruya ülkelerin veya daha küçük toplulukların nüfusunun gelişmesini (artış veya azalmasını) etkileyen önemli faktörlerden biri olup, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında olduğu gibi kalitatif yapısında da (okur-yazarlık, tahsil, iş ve meslek bilgisiyle bunlara bağlı olarak kalifiye eleman miktarında ve diğer hususlarda) bünyevi değişmelere sebep olmaktadırlar. (Ayyıldız,1975: 20)

Bununla birlikte göçler, zaman açısından sürekli ya da geçici olabilirler. Nüfusun değiştirdiği mekân açısından, kırdan kente, kıra ya da ülkelerarası şeklinde olabilirler. Nüfusun hareketliliğini sağlayan etken açısından zorunlu ya da iradi olabilirler. İnsanlar, yaşam imkânlarının iyi olduğu bir yere göç edebilir, ya da kendi iradeleri dışında devlet tarafından çeşitli nedenlerle göçe zorlanabilirler.

Bu bilgiler ışığında köylerimizi değerlendirecek olursak; yörede "göç" olgusunun anlatılan tüm boyutlarını görmenin mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Ancak şunu belirtmeliyiz ki yöreden kente doğru gerçekleşen göç olayı, bölgenin genelinin aksine güvenlik kaygılarından ziyade, insanların daha iyi yaşam olanaklarına kavuşma arzusundan kaynaklanmaktadır. Mevcut toprakların tamamının kullanılması hatta beraberinde hayvancılık da yapılmasına rağmen bu kaynaklar, ancak şu anki nüfus için yeterlidir. Başka bir iş imkânı olmaması nedeniyle "göç", ekonomik bir zorunluluk karakteri kazanmaktadır. Nitekim yörede yaşayan köylüler, yalnızca Yazyavaşmuru Köyü'ne ait İstanbul'da yaşayan nüfusun 90 hane üzerinde olduğunu belirtmektedirler. Bu sayı burada yaşayan toplam 14 hanenin 6 katından daha fazladır. Çataldut Köyü için de aynı şey düşünüldüğünde, göçle büyükşehirlere giden nüfusun köyde yaşayabilmesi, mevcut kaynakların yetmesi açısından imkânsızdır.

Yöreden büyükşehirlere göçler, ilk olarak 1950li yıllarda yaşanmıştır. Göç edilen şehirler ise yalnızca, İstanbul ve Bursa olmuştur. Göçle giden insanların tamamına yakın bir kısmı, cam ve tekstil sektöründe çalışmaktadır. Bu iki şehirde yerleşen köylüler, köyle olan bağlantılarını hala devam ettirmektedirler. Düğünler, bayramlar ve cenaze törenlerinde birçoğu köyelerine gelmekte, bu hareketlilik, yaz aylarında okulların tatil olmasıyla birlikte artmaktadır. Yaz aylarında bu hareketliliğe katılanların çoğunluğunu ise kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Çalışma hayatının içerisinde olan erkekler ise bu hareketliliğe daha az katılmaktadırlar. Bunun yanı sıra emeklilik sonrası köye gelip, tekrar yerleşen ailelere de rastlanmaktadır. Bu kimseler,

lüks evler yapmakta, şehir standartlarını köye taşımakta, diğerlerini “köylüler” olarak ötekileştirmektedirler.

Konuyla ilgili gözlemlerimize dayanarak göçle köyden ayrılan ilk neslin ekonomik açıdan oldukça iyi durumda olduğunu, hatta bir kısmının işveren konumuna yükseldiğini söyleyebiliriz. Ancak kültürel olarak değerlendirdiğimizde, bu kimselerin köylülük özelliklerini hala koruduklarını görmekteyiz. Bunun tersi olarak, bu ilk göç kuşağının çocukları konumundaki bir sonraki nesil ise ekonomik krizlerle sarsılırken şehirdeki varlığını köyden aldığı yardımlarla sürdürebilmekle birlikte eğitim ve şehirlilik açısından ilk neslin oldukça ilerisindedir. İlk göç edenlerden hiç üniversite okuyan hatta ortaöğretimi tamamlayan bile yokken ikinci neslin tamamı ortaöğretim mezunudur. Bu neslin köyle olan ilişkisi, köydeki kültürel yapının dönüşmesini sağlamakta, şehirlilik köye taşınmaktadır.

c. Yazyağmuru ve Çataldut Köylerinde Eğitim Durumu

Eğitim, aileden sonra birey üzerinde en kalıcı etkilere sahip olan toplumsal kurumlardan biridir. (Doğan, 2000: 215) “Gayri resmi olarak evde, genel kültür olarak çevrede, resmi olarak da toplumun karmaşık eğitimsel düzenlemelerinde gerçekleştirilen sistemli bir sosyalizasyon süreci olarak değerlendirilen eğitimin oldukça farklı tanımları bulunmaktadır. Bu kavramla ilgili tanımlamalarda öne çıkartılan nokta ise; eğitimin insan davranışlarında istenen yön ve doğrultuda düzenlemeler meydana getirilmesi süreci olması (Fichter, 1990: 115) dir. Eğitimin işlevi konusunda da aynı düşünce çeşitliliği mevcuttur. Nitekim “Kant’a göre eğitimin gayesi insanları mükemmellik vasfı ile teşhiz etmek, James Mill’e göre insanı, kendisi ve başkaları için bir saadet vasıtası haline getirmek, Spencer’e göre ise, en iyi hayat şartlarını temin edebilmektir. Aslında her zamanın ve mekânın kendine has bir eğitim tipi bulunmaktadır. Eğitimin karakteristikleri ise dine, siyasi organizasyona, ilmî gelişmenin derecesine ve endüstrinin durumuna bağlıdır. (Kurtkan,1970: 3-4)

Bu bağlamda değerlendirildiğinde “köy cemaati dediğimiz grubun kültürel bakımdan kapalı ve ananelere bağlı, statik bir grup hüviyeti taşıdığı nispette eğitim hizmetlerine muhtaç, buna mukabil yine o nispette eğitim hizmetlerinden yararlanma yönünden mahrum bir grup olduğu ifade edilebilir.” (Kurtkan, 1970: 94)Ancak çağdaş bir toplumda insanlar, okuma yazma ve hesap yapabilme gibi temel becerilerle ve kendi fiziksel toplumsal ve ekonomik çevreleri hakkında genel bir bilgiyle donanmış olmak zorundadırlar. (Giddens, 2000: 428) Nitekim incelediğimiz yörede de eğitimin ve eğitim kurumlarının tek fonksiyonu bu olarak görülmektedir. Köy halkına göre günümüz toplumunda kendini kaybetmeyecek, telefonu kullanabilecek, kendine gelen resmi bir evrakı okuyabilecek ve adını yazabilecek kadar okuma yazma bilmek yeterlidir.

Ancak şu an Yazyağmuru Köyü’nde okul bulunmamaktadır. Çataldut Köyü’nde ise yalnızca bir tane ilkokul vardır. Daha önce burada iki ilkokul bulunmaktayken yeterli öğrenci bulunmadığı için 2003-2004 öğretim yılında

okullardan bir tanesi kapatılmıştır. Yörede, ailelerin tek beklentisi çocuklarının yalnızca okuma yazma öğrenmeleri olduğundan, çocuklar, ilköğretimden sonra okula devam ettirilmemekte, 15yaşından sonra da bir yakını aracılığıyla büyük şehir çalışmaya gönderilmektedirler. Bu yaşa kadar ailesinden köy şartları içinde yaşamını sürdürmede kendisi için gerekli olan eğitimi almış olan çocuklar, zaten tarlayı ne zaman, nasıl ekeceğini, ne zaman hangi yollarla hasat edeceğini vb. birçok şeyi yaşayarak öğrenmişlerdir. Dolayısıyla yazılı kültürün genç nesil açısından da fazla bir önemi olmadığı görülmektedir. Bu nedenle köy halkının eğitim durumlarını tespit ederken yalnızca okuma-yazma bilip bilmemelerini ölçü aldık. Çünkü köylerimizde lise mezunu kimse bulunmadığı gibi pek çok kişi de okuma yazmayı kendi gayretleriyle, okula gitmeden öğrenmiştir. Konuyla ilgili veriler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Yaş ve Cinsiyete Göre Okuma-Yazma Durumu

Yaş grupları	Kadın		Erkek		Toplam %
	Okur-Yazar Olmayan	Okur-Yazar Sayı	Okur-Yazar Olmayan	Okur-Yazar Sayı	
7-12	4 %28,6	10 %71,4	9 %36	16 %64	39 %19,7
13-25	7 %20	28 %80	3 %24	10 %76	48 %24,2
26-40	6 %47	7 %53	3 %30	7 %70	23 %11,6
41-60	20 %77	6 %23	6 %50	6 %50	38 %19,2
61 ve üstü	28 %100	- -	18 %82	4 %18	50 %25,3
Genel Toplam	65 %32,8	51 %25,8	39 %19,7	43 %21,7	198 %100

Tablo ‘ya göre okuma yazma bilmeyenler arasında kadınlar ve yaşlılar çoğunluğu oluşturmaktadır. Yörede kadın için okuma yazmanın ve eğitimin gerekli olmadığı düşüncesi oldukça yaygındır. Yaşlılar ise kendi dönemlerinde eğitim olanakları bulunmadığı için okuma yazma bilmemektedirler. Bunun dışındaki yaş gruplarında okuma-yazma yaygındır. Ancak çoğu heceleyerek okumanın ötesinde bir okuma becerisine sahip değildir. Eğitim düzeyinin düşüklüğü, doğrudan, yörede okullaşma ve okula ulaşmada hâlâ büyük güçlüklerin var olmasına bağlıdır. Kültürel olarak eğitimle kariyer elde etme söz konusu değildir. Ekonomik olarak geçim sağlamaya odaklı bir hayat kurgusu vardır.

Bunun yanı sıra yörede din eğitiminin bireye sağladığı özel bir otorite ve ayrıcalığın olduğu söylenebilir. Din eğitimi, dini bilgi ve yaşayışın yanında hayatın her alanında bilgi ve tecrübesine güvenilen bir insanın yanında, görerek, okuyarak ve yaşayarak elde edilmektedir. Şu ana kadar, yörede din eğitimi verme görevini, 83

yaşında olan Ali Osman Keskin üstlenmiştir. Bu şahıs, tüm köylünün her şeyiyle örnek olarak gösterdiği ve din dışı konularda da tecrübelerine başvurduğu bir insandır. Kur'an'ı Arapça okumakta, Osmanlıca ve Türkçe bilmektedir. Sabrı, metaneti, istikrarlı yaşamı, mütevazılığı ve dini yaşantısındaki süreklilik O'nu otorite yapmıştır. Aslında dini bilgileri bir ilmihal ve Envar'ül Aşikin adlı kitaptaki dini hikâyelerin ötesine geçmemekle birlikte yarattığı otorite, güven ve saygınlık dini bilgilerinin çok ötesindedir. Ancak bu durum, yalnızca yörede yaşamını sürdüren köylüler için geçerlidir. Göçle yöreden ayrılan genç nesil için bunu söylemek mümkün değildir.

Köylerimizde Kur'an'ı Arapça olarak okuyabilen yalnızca 10 kişi bulunmaktadır. Tamamını 55 yaş üzeri erkekler oluşturmaktadır. Çünkü din eğitimi çoğunlukla erkeğe hitap etmekte, bu durum dini hayatın değişik boyutlarında kadın için dezavantaj olarak kendini göstermektedir. Ayrıca ilçede dahi Kur'an Kursu olmadığı için programlı bir din eğitimi almak mümkün görünmemektedir. Ancak dikkat çekici olan nokta, bu kadar sınırlı bir din eğitimine rağmen yörede batıl inançların yaygın olmamasıdır. Bu durum, yörenin son zamanlara kadar etkileşime kapalı statik bir toplum ve kültür olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Kültürel etkileşim ve açılım olduğunda ise bunun mekânı kentler olmuş, dolayısıyla batıl inanç ve uygulamalarla pek tanışılmamıştır. Ayrıca dini kültür çok gelişmiş olmadığından şehir hayatı bu durumu desteklememiş aksine aşındırmıştır.

VII. Yazyağmuru ve Çataldut Köylerinde Dini Hayat ve Boyutları

Din, insanlık tarihinin hemen her döneminde var olmuş en köklü müesseselerden biridir. Bunun için "en basitinden en ayrıntılı nitelik taşıyanlara varıncaya kadar pek çok tarifle tanıtmaya çalışılmıştır." (Kurtkan Bilgiseven, 1983: 1) Ancak tüm bu çabalara rağmen üzerinde ittifak edilmiş bir din tanımından bahsetmek mümkün değildir. Her disiplin onu kendi ilgi alanının bir objesi olarak değerlendirip bu çerçevede tanımlamaya çalışmıştır. Bu durum, dinin çok boyutlu bir sistem olmasından kaynaklanmaktadır. Dinin öncelikle iki boyutundan bahsedilebilir. İlk olarak din, tapanla tapılan arasındaki bağlılıktır. Bu bağlılığa fert açısından baktığımızda dindarlık dediğimiz şey subjektif bir halden ibarettir ve bu hal "subjektif din" diye adlandırılmaktadır. İkinci olarak din, objektif bir gerçeklik olarak toplumun bağlandığı inanç ve amellerden mürekkep bir sistemdir. (Günay, 2000: 194) Dinin objektif boyutu olan bu boyuttan hareketle birçok toplumbilimci, dinin değişik yapı, fonksiyon ve tezahürlerine bakarak din tarifi yapmıştır.

Dini hayatın ilkel biçimleri üzerinde çalışmalar yapmış olan Durkheim, dini sosyal bütünleşme ve kontrolün tesisinde temel olarak görmüş ve onu, toplumu meydana getiren temel unsurlardan biri saymıştır. Ona göre "din", kutsal şeylerle ilgili inanç ve amellerden meydana gelen ve bu inanç ve amellerin ona inanıp bağlananları manevi bir birlik meydana getiren bir cemaatle birleştirdiği dayanışmalı bir sistemdir. Auguste Comte ve O'nun yolundan giden bazı sosyologlar ise dini, müspet düşünce şekilleri karşısında silinip ortadan kaybolmaya mahkûm bir ilkel ve büyüsel düşünce tarzı olarak yorumlamışlardır. Müslüman âlimlerin, insanda aynı zamanda hem fitri

hem de kesbi olduğunu ifade ettikleri dinin bu (kutsal) yüce hakikatini bazı din sosyologları kısaca “korkutucu ve büyüleyici sır” (Günay, 2000: 202-203) olarak; bazıları ise “kutsalın tecrübesi veya yaşanması olarak tanımlamaktadırlar. Joachim Wach, bu tanımın, yapılan din tanımlarının en zengin, en kısa ve en basiti olduğunu ifade etmektedir. Dini tecrübenin objektif özelliği üzerinde ısrar eden Wach, onun yalnızca subjektif tabiatı üzerinde ısrar eden psikolojik nazariyelere karşı koymaktadır. (Wach, 1995: 37) Peter Berger ise dini, anlamı, insanı hem aşan hem de içine alan bir düzene inanmaktır. (Berger, 1999: 80) Şeklinde tarif etmektedir.

Bu tanımlama denemelerinden sonra dinin, kesin, objektif bir tanımının yapılamayacağı bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Ancak tanımlama konusundaki bu farklılık ve tartışmalara rağmen dinin, fert ve toplum hayatında işlevsel olması konusunda tam bir ittifak vardır. Yani dinin, bireyler ve gruplar üzerinde belli bir takım kesin ve gözlenebilen etkileri bulunmaktadır. Birçok alanda olduğu gibi bu durum, ahlâk, siyaset ve ekonomi alanında özellikle dikkat çekmektedir. (Hume, 1995: 25) Nitekim din, dışsal ve kuramsal davranış örüntülerinin doğruluk ve yanlışlığına işaret etmekte, ahlak ve değer sistemlerini içermektedir. Bunun yanı sıra dinin, salt kendine has sayılabilecek işlevleri de bulunmaktadır. Bunların bir kısmı bireyseldir. Çünkü din, her şeyden önce insanın aşkınlığıyla bağ kurmasını sağlamaktadır. İnsana kendisini ve çevresini tanımada, kozmostaki yerini belirlemede ilk elden, açıklayıcı, hazır bilgiler vermekte; doğal kuvvetler, hayatın olumsuz şartları karşısında moral kaynağı olmaktadır.

Din, toplumlar için de bir kimlik belirleme aracıdır. Dün olduğu kadar günümüzde de pek çok toplum nihai aşamada kendini din ile tanımlamaktadır. Dinin önemli toplumsal işlevlerinden birisi de kontrol ve denetleme mekanizması olmasıdır. Esasen din (ve aile) denetleme kurumlarıdır. Toplumda süreklilik sağlayıcı mekanizmalar geliştirmektedirler. Bu özellikleri ileri boyutlarda değişimi engelleyerek bazı sorunlar doğursa bile gerekli istikrarı vurgulaması açısından önemlidir. Ayrıca din, genelde toplumsal birleştirici bir işleve de sahiptir. Fertler arasında bir kaynaşma unsurudur. Günümüzde sanayileşmiş ya da sanayileşme yolunda olan toplumlarda dinin yaşlılık, yalnızlık ve ölüm gibi bazı pratik konularda da işlevleri artmaktadır. (Aydın, 1997: 112-113)

Ancak şunu da belirtmeliyiz ki din -ne karmaşık modern toplumlarda ne de son derece homojen ilkel kültürlerde-bütün insanlar için aynı anlama gelmektedir. Her dini gelenek içinde bile değişik anlayışlara rastlanabilmektedir.(Clock, 1988: 252) Bu anlamda tarım ekonomisine dayalı kapalı bir köy toplumu ile kent toplumunun dini anlayış, yorumlama ve yaşama biçimleri aynı değildir. Din, algılandığı toplumsal formasyonun kültürü, kolektif zihinsel yapısı, gelenekleri, coğrafi şartları vb. birçok bileşenin etkisiyle yorumlanıp benimsenmekte ve pratiğe geçirilmektedir. Belirtilen bu şartları etkilediği hatta değiştirdiği gibi bunlardan etkilenmektedir de. Sonuçta, aynı dinde, aynı dinin aynı geleneğinde bile farklı tutum, düşünce ve davranış örüntüleri ortaya çıkabilmektedir. Örneğin; İslam’ın Şii anlayış ve pratiğiyle, Sünni Ortodoks

anlayış ve yorumları, pratikleri akidevî bazda bile farklılıklar içermektedir. Aynı şekilde Ortodoks İslami anlayışta Hanefi ve Şafi yorumlar, farklı gruplarda farklı dini tezahürlere yol açabilmektedir.

Bunun yanı sıra din, inanç, ibadet, bilgi, duygu, etki vb. birçok boyutu içerisinde barındıran bir olgudur. Bu nedenle din sosyologları, dini anlayış farklarının pratik tezahürleri ve dini hayatın boyutlarıyla ilgili değişik sınıflandırmalar yapmışlardır. Bu boyutlar arasında en temel olanları ise dinin inanç ve ibadet boyutlarıdır. Köylerimizdeki dini hayat incelerken de dini hayatın inanç ve ibadet boyutları öncelikli olarak değerlendirilmiştir.

a. Dini Hayatın İnanç Boyutu

Hangi kriterler esas alınarak sınıflamaya tâbi tutulursa tutulsun, tüm dinler birtakım inanç ilkelerine dayanır. İnsanlar bu inanç ilkeleri karşısındaki konumları itibariyle kendilerini bir dine müntesip ya da onun dışında sayarlar. Yine bu ilkeler insanın zihni dünyasının şekillenmesinde, dünyayı yorumlamasında ve davranışların anlamlılığında hayati öneme sahiptir.

İslam söz konusu olduğunda ise Kelime-i Şahadetle başlayan, Allah'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahiret gününe ve kadere imanla formüle edilen bir inanç sistemi söz konusudur. Bu nedenle katılımcılara(0-12 yaş kapsam dışı bırakılmıştır) öncelikle inanç ilkelerinin temeli olan Allah'a inanç konusunda, "Verilen seçeneklerden hangisi sizi ifade ediyor ?" sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplar şu şekilde olmuştur:

Tablo 3: Allah inancı ile ilgili tutumlar

	Kadın	Erkek	Toplam
Şüphesiz inanıyorum	98 %96,1	54 %95,6	152 %95,6
Bazen şüphe duyarım	4 %3,9	3 %4,4	7 %4,4
İnanmıyorum	-	-	-
İlgilenmiyorum	-	-	-
Toplam	102 %64,2	57 %35,8	159 %100

Tablo 'ya göre katılımcıların %95,6'sı Allah'a şüphesiz olarak inanmaktadır. Ancak 4 kadın ve 5 erkek katılımcı, konuyla ilgili olarak, zaman zaman şüphe duyduklarını ifade etmişlerdir. Mülakatlarımız esnasında, bu kimseler, Allah'ın varlığı konusunda değil, varlığının mahiyetiyle ilgili zaman zaman zihinlerinde soru işaretleri belirlediğini ifade etmişlerdir. Nitekim köy toplumu için inanmamak ve bunu ifade etmek bir sosyal yaptırımı gerektirmektedir. Yine köy toplumunun inanç biçiminde sorgulamak esas değildir, inançlar da diğer değerler gibi miras alınmakta ve

devredilmektedir. Yalnızca bir Tanrı'ya inanılmaktadır ve bunun mahiyeti, sıfatları ve âlemle ilişkisi sorgulanmamaktadır. Bir takım zihinsel çabalar gerektirmeyen bu inanç şekli dini hayatın özellikle ahlaki ve pratik boyutlarında zaafıya neden olabilmektedir.

Diğer inanç esaslarını değerlendirdiğimizde, peygamberlere inançla ilgili verilen "Allah, her dönemde, insanları doğruya ulaştırmak için peygamberler göndermiştir" ifadesine katılımcıların tamamının "kesinlikle katıldığını" belirttikleri görülmektedir. Yine katılımcıların tamamı, "Allah'ın değişik görevler için yarattığı melekler vardır." İfadesinin doğru olduğunu belirtmişlerdir. Kaza ve kader inancı ile ilgili tutumları tespit için verilen "Allah her şeyi takdir etmiştir. Her şey ondandır" İfadesi konusunda da tamamıyla katılım söz konusudur. Köylerimizde ahiret hayatıyla ilgili inanç esasına da tam bir katılım vardır. Nitekim "Dünya geçicidir oysa ahiret, cennet ve cehennem ebedidir" ifadesine %70,5 "kesinlikle katılıyorum", %29,5 "katılıyorum" cevabını vermiştir. Köylülerimiz, konuyla ilgili olarak, ölümün yarattığı acıların tek meşrulaştırılma yolunun ahiret hayatı olduğunu ifade etmektedirler. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi bu inançlar bir takım zihinsel süreçler sonunda elde edilmiş değildir. Daha çok kültürel bir miras olarak alınıp devredilen değerler sisteminin yansımalarıdır. Bu veriler, dini hayatın araştırıldığı diğer çalışmalar açısından da büyük benzerlik taşımaktadır.(Bkz. Köktaş, 1993,Günay,1999, Köroğlu, 2004, Şişik, 2002)Bu durum, Sünni İslam geleneğinin Anadolu coğrafyasında etnik yapısal farklılıklara rağmen homojen bir inanç sistemini kurmayı başardığını göstermektedir. Yöre açısından dini değerler, ulusal kültürle bütünleşmenin en tipik aracı haline gelmiş, etnik farklılık ise ikinci planda kalmıştır.

2. Dini Hayatın Pratik Boyutu

Her din, kendisine inananlardan bir takım fiilleri yapmalarını ya da yapmamalarını ister. Bu açıdan dini hayatın ibadet boyutuyla ifade edilmeye çalışılan, bir dinin mensuplarının yerine getirdikleri bütün spesifik pratiklerdir. Çeşitli ayinler, dua, özel dini törenlere katılma ve benzeri ibadetler, bu boyutun içine girmektedir. (Köktaş,1993: 53)Bu nedenle, dini hayatın pratik boyutu değerlendirilirken, inancın yansımalarının görülmesi açısından, İslam'ın yapılmasını farz kıldığı, namaz, oruç, hac ve zekât ibadetleriyle ilgili tutum ve davranışları ile ilgili sorular sorulmuştur.

Öncelikle "dinin direği" olarak kabul edilen namaz ibadeti ile ilgili katılımcıların cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre namaz kılma durumuna yer verilmiştir. Katılımcıların yaşa göre namaz kılma sıklıkları tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Yaşa Göre Namaz Kılma Durumu

Yaş grupları	Sürekli Kılmam	Kış ayları kılmam	Genelde kılmam	Yalnızca Cuma ve Bayram namazlarını kılmam.	Cevapsız	Toplam
13-25	2 %4,2	8 %16,7	18 %37,5	6 %12,5	14 %29,2	48 %30,1
26-30	3 %13,1	4 %17,4	6 %26,1	9 %39,1	1 %4,3	23 %14,5
41-60	9 %23,7	8 %21,1	12 %31,6	7 %18,4	2 %5,2	38 %23,9
60 ve üstü	20 %40	16 %32	8 %16	6 %12	-	50 %31,5
Toplam	34 %21,4	36 %22,6	44 %27,7	28 %17,6	17 %10,7	159 %100

Tabloya baktığımızda inanç ilkeleriyle ilgili yüksek katılımın sürekli namaz kılma durumu ile ilgili söz konusu olmadığını görmekteyiz. Katılımcıların yalnızca %21,4'ü sürekli olarak namaz kılmaktadır. Bu kategorinin çoğunluğunu %40 oranla 60 yaş ve üstü grup oluşturmaktadır. Yine genelde namaz kılmadığını belirtenlerin oranı 60 yaş ve üzerinde %16 iken bu oran yaşın azalmasıyla ters orantılı olarak artmaktadır. Bu da yaşlılıkla birlikte yaşanan ölüm korkusunun namaz kılma oranını artırdığının bir göstergesidir.

Konuyu cinsiyet açısından değerlendirdiğimizde sürekli namaz kılmayanlar arasında kadınlar büyük çoğunluğu teşkil etmektedirler. Bunun sebebi erkeklerin Cuma ve bayram namazlarına katılmaları ve bu konuda toplumsal bir baskı söz konusu olmasıdır. Sürekli namaz kıldığını belirten kadınların oranı ise %16,7 iken, bu oran erkeklerde %29,8'dir. Kadınlarda, erkeğe nispetle sürekli namaz kılma oranındaki düşüklüğün sebebi, köylerimizdeki din eğitiminin yalnızca erkeğe hitap etmesidir. Bu, aynı zamanda köylerimizde kadının statüsü ile de ilintilendirilebilir. Yine her iki cins için de kış aylarında namaz kılma oranının arttığı görülmektedir. Bunun sebebi ise bu aylarda tarım işlerinin olmamasıdır. Belirtilen oranların Ramazan ayında biraz daha yükselmesi ise muhtemeldir.

Katılımcıların oruç tutma ile ilgili durumları ise namaz ibadetine göre farklılık arz etmektedir. Nitekim katılımcıların %84,3'ü Ramazan orucunu sürekli olarak tuttuğunu belirtirken, sürekli olarak tutamadıklarını belirten katılımcıların oranı %15,7'dir. Bu oranın %100'ü ise 60 yaş ve üzeri olan grupta yer almaktadır. Bu kimseler, yaşlılık ya da hastalık nedeniyle oruç tutamadıklarını belirtmektedirler. Bu açıdan kadın ve erkekler arasında anlamlı bir fark olmamakla birlikte, Ramazan orucunun yalnızca belli bir zamana münhasır olması nedeniyle bu ibadete katılım ve devamlılık oranı oldukça yüksektir. Ayrıca Ramazan ayına yönelik genel Sünni algı, bu ayda ibadet oranlarını artırmaktadır. Buna göre Ramazan ayı bir ibadet ve bağışlanma ayı olarak görüldüğü için dini aktiviteler yoğunlaşmaktadır.

Kurban ibadeti konusunda da katılımcılara “Kurban keser misiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Konu ile ilgili veriler tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5. Kurban ibadetine katılım durumu

İfadeler	(Hane) Sayı	%
Sürekli keserim.	39	86,6
Bazen kesmem.	5	11,1
Genelde kesmem.	1	2,2
Toplam	45	100

Tablo değerlendirildiğinde ailelerin genelde kurban ibadetini yerine getirdikleri görülmektedir. Dışarıdan kurbanlık alınmadığı, herkes kurbanlığını kendisi yetiştirdiği için kurban, önemli bir dini sorumluluk olarak görülmektedir.

Zekât ve hac ibadeti ile ilgili olarak katılımcılarımızdan bugüne kadar zekât verdiğini ve hacca gittiğini belirten kimse yoktur. Bu ibadetler ekonomik güce dayandığı için her ne kadar zorunluluğuna inanılsa da yapılamamaktadır.

Dini hayatın inanç ve uygulama ile ilgili boyutları genel olarak değerlendirildiğinde İslam’da iman esasları olarak belirtilen hususlara tam bir katılımın olduğunu ancak dinin uygulama boyutunda aynı katılımın söz konusu olmadığını söyleyebiliriz. Dini pratikler esas alındığında kadın dindarlığının erkekten daha az olduğu görülmektedir. Köylerde belirtilen dini pratikler dışında farklı dini davranış formları yoktur. Dini kültür ve bilgi oldukça sınırlıdır. Kuran’ı Arapça olarak okuyabilen insan sayısı sadece 10’dur. Kur’an mealini okuyan ve en sık okunan Kur’an suresi olan Fatihâ’nın anlamını bilen kimse bulunmamaktadır. Bu anlamda mevcut sınırlı dini bilginin ve miras yoluyla alınan akidevi değerlerin dini davranışa dönüşmesi ve düşüncüyü şekillendirmesi teorik olarak imkânsızdır. Ancak “kutsal” bir değerdir. Korkulur, sevilir, saygı duyulur, yaşanmasa bile asla laf söylenmez. Hayatın her alanında ondan izler vardır.

3) Dinin Diğer Tezahür Alanları-Ritüeller ve Önemi

Köy cemaatinde, insanları bir cemaatin üyesi olarak ilgilendiren, ortak toplumsal düzeni ayakta tutan, düzensizliği gideren ve cemaatin bütünlüğünü onaran törenler (Wolf, 2000: 159) önemli bir yer arz etmektedirler. Din de bu törenlerin oldukça belirgin bir ögesidir. Ancak bu törenlerde hedeflenen muhasebesi yapılmış bir hayat değil, toplumsal düzenin sağlanmasıdır. Bu anlamda köylü dini hem faydacı, hem de kuralcı ya da biçimsel ahlakçıdır, fakat sorgulayıcı değildir. Üstelik köylü dinin kuralları, etkileşimde bulunan taraflar üzerine bazı dayatmalarda bulunmaktadır. Cemaatin çıkarlarını temsil eder vaziyette olarak bu kuralların cemaatin üstünde ve ötesinde durduğu farz edilmektedir ve kendi başlarına bir gerçekliğe sahip olarak varlıklarını devam ettirmektedirler. (Wolf, 2000: 159)

Toplumsal hayatın yadsınamaz bir parçası olan bu törenler arasında doğum, sünnet, evlenme ve ölümle ilgili olanlar özellikle dikkat çekicidir. Yazyağmuru ve Çataldut Köyleri de bu önemli dönemlerdeki ritüeller açısından değerlendirilmiştir.

a) Doğum

Yörede insan hayatının değişik dönemlerindeki ritüeller içinde en sönük ve heyecansız olanını doğumla ilgili seremoni oluşturur. Aslında doğumlar tam olarak bir seremoni şeklinde de kutlanmamaktadır. Hayatın çok sıradan ve basit bir olayı gibi değerlendirilmektedir. Bu durum köy halkının çok çocuk sahibi olmaları ile doğrudan ilgilidir. Eşlerden özellikle kadın, çocuk sahibi olma konusunda erkekten daha fazla isteklidir. Çünkü çocuk sahibi olmadığı takdirde ya eşinden ayrılmak ya da onu kuma ile paylaşmak zorundadır. Köylerimizde kuma yoktur ancak bu nedenle ayrılıklar söz konusudur. Yeni evlilerde evliliğin ilk yılında çiftlerin çocuk sahibi olmaları herkes tarafından beklenmektedir. Hatta bu beklenti eşler üzerinde bir tür psikolojik baskıya dönüşmektedir. Bunun için ilk çocuk, çiftler için büyük bir rahatlamadır.

Buna ek olarak, erkek çocuk özellikle istenmekte ve bunun için dualar edilmektedir. Nitekim bu durum, ülkemizin pek çok yeri için de geçerlidir. (Tezcan, 1974: 227) Erkek çocuğa bir güç unsuru ve neslin devam ettiricisi gözüyle bakılmaktadır. Yine köylerdeki işbölümünden çocuklara da pay düşmesi ve sonraki dönemlerde zor arazi şartlarında aileye yardım için de erkek çocuğa sahip olmak önemlidir.

Çocuğu olmayanlar ise doktora gitmektedirler. Önceden hocaya gitme ya da köy ebesine gidip karnını ovdurma gibi âdetler varken şuan nadir olarak hocaya gitme yoluna başvurulsa da ebeye gitme âdeti bulunmamaktadır. Tüm yollar denendikten sonra çocuk sahibi olunamadığında, bu bir boşanma sebebidir. Doğumlar, önceden köyde bu işi bilen bazı kadınlar tarafından yaptırılırken şuan doğumu yaklaşan kadın şehirdeki bir yakınının yanına götürülerek doğuma kadar orada bırakılmaktadır.

Doğum sonrasında ise ziyafetler ve hediyeleşme pek yaygın değildir. Ancak ailenin ekonomik durumu iyiyse komşularına keşkek dağıtabilmektedir. Doğumdan sonraki bir ay içerisinde çocuğa isim konmakta; isim tercihinde aile büyüklerinin isimleri ilk sırayı almaktadır. İsmi bir sahabe ismi olması ya da Kur'an'da geçmesi gibi öncelikler yoktur. Erkekler için Cuma ve Yaşar isimleri; kızlar için, Fatma, Remziye, Ayşe gibi isimler yaygın olarak tercih edilmektedir. Bu dönemde anne, hamilelik döneminde olduğu gibi ilk kırk gün ağır işlerde çalışmamakta, yalnızca ev işleriyle ilgilenip, pek dışarı çıkmamaktadır. Bu sürede soğuk su içmemeye ve ekşi yememeye dikkat etmektedir. Lohusalık ve hamilelik dönemiyle ilgili tabular ve batıl inançlar yoktur.

Çocuk yürüme çağına geldiğinde ise henüz yürümeye başlamadan ayakları birleştirilip ince bir ipe bağlanır sonra bir çocuk bunu keser ve kaçar, büyükler arkasından su serper. Çocuk diş çıkarırken de buğday ve nohut kaynatılıp çocuğun üstüne serpilir, sonra bunlar toplanıp diğer çocuklara dağıtılır. Buna "diş günü" denir.

Genel olarak değerlendirildiğinde isim koymadaki kulağa ezan okuma, kamet ve yapılan bir dua dışında doğum olayında dini ritüeller sönük kalmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi doğum, köylerimizde çok sıradandır. Bir seremoninin köy hayatı ve köyün toplumsal düzenindeki önemi oranında, dinin, o seremonideki belirginliği artmakta veya azalmaktadır. İnsanlar daha çok ölüm gibi sarsıcı olaylar karşısında kutsal ve onunla ilgili şeylere ihtiyaç duymaktadırlar. Doğum bu riski taşısa da dua ve isim dışında özel bir dini ritüeli gerektirmemektedir.

b) Sünnet ve Kirvelik

Yörede sünnet hazırlığı, seremonisi ve yarattığı kirvelik gibi bir akrabalık ilişkisiyle köylü hayatında çok geniş yer tutmaktadır. Sünnetler, düğün gibi addedilmektedir hatta ikram ve kutlamalar açısından, ailenin köydeki konumunun bir göstergesi sayıldığı için daha şatafatlı ve daha zengin de geçebilmektedir. Sünnet yaşı olarak kesin bir yaş yoktur. Ancak 5-6 yaşlarında çoğunlukla çocuklar sünnet ettirmektedir. Sünnet için aile, özellikle de baba karar verdiğinde tarih belirleme aşamasından önce kirve seçimi yapmaktadır. Sünnet tarihi yine özellikle baba tarafından seçilen kirveyle birlikte belirlenmekte, tarihin belirlenmesinden sonra ise tüm komşulara hatta yakın köylere kadar gidilerek davet yapılmaktadır.

“Bir erkek çocuğun sünnet töreninin külfet ve masraflarını, başka bir aile büyüğünün üzerine alması ile iki aile grubu arasında kurulan sanal akrabalık” (Kudat, 1974: 7) anlamına gelen kirvelik, yörede çok önemli bir sosyal müessesedir ve yalnızca sünnet için geçerlidir. Belirttiğimiz gibi çocuğun sünnetinde kimin kirve olacağına çocuğun kendisi değil ailesi(özellikle de babası) karar verir. Çocuğuna kirve seçmek üzere olan bir baba, öncelikle, kendi dengi veya kendisinden üstün bir aile ile ilişki kurma çabasıdadır. Yörede kirve seçiminde en önemli husus, kirvenin amca, dayı gibi çok yakın bir akraba olmamasıdır. Sünnet çocuğunun ailesinin ekonomik durumu ile ilgili çok özel bir durum söz konusudur. Eğer çocuğun ailesi fakirse, zengin bir kirve seçilir. Yine çocuğun ailesi zenginse kirvenin biraz fakir olmasına dikkat edilir. Böylece çocuk muhtaç olduğunda her zaman yanında olabilecek bir kirve ile sigortalanmış olur. Kirvenin köyden olması ise önemli değildir.

Kirvelik, özünde aileler arasında kurulan bir bağ olmakla birlikte, bu bağın en güzel boyutu, çocukla kirvesi arasındaki ilişkinin bir baba oğul ilişkisi niteliği taşımasıdır. Hatta bazen babayla konuşulmayan mahrem konular kirveyle konuşulabilmektedir. Babaya gösterilen saygı, kirveye de gösterilmektedir. Buna ek olarak bir erkek, birden fazla çocuğa kirve olabilmektedir. Kadından kirve seçilmesi ise mümkün değildir. Yine kirvelik yoluyla akraba olan ailelerin diğer çocuklarının birbirleriyle evlenmelerinde de sakınca yoktur.

Kirvelik kurumunun bu fonksiyon ve bağlayıcılıklarının bilincinde olarak kirve seçildikten sonra kirve ile oğlu arasında hediyeleşmeler başlamaktadır. Kirve, oğluna buğday, koyun, keçi, yatak, altın ve para gibi hediyeler vermekte, kirveye oğlu tarafından sadece saat hediye edilmektedir. Davetliler için bir ya da iki tane büyükbaş

hayvan kesilmektedir. Yemekten önce mevlit ve Kur'an okunmakta, defalarca salavat getirilmekte, sonra çocuk için dua edilmektedir. Et ve keşekten oluşan bir menüyle, damlar üzerinde serilen sofralarda öğle ve akşam yemekleri yenmektedir.

Akşam ikinci kez mevlit ve dua okunduktan sonra, dışarıdan gelen konuklar paylaşarak evlere götürülmektedir. İkinci gün, davul ve zurna eşliğinde öğle namazına kadar yöresel oyunlar oynanıp, halaylar çekilmektedir. Toplu kılınan öğle namazından sonra sünnetçi gelene kadar eğlence sürmektedir. Eskiden sünnet, köyde bu işi bilen biri tarafından yapılırken şimdi doktor çağrılmaktadır. Sünnet çocuğu özel elbiseler içinde ata bindirilerek tekbirler eşliğinde köyde biraz dolaştırılır. Sonra tekbirlere kirvesinin kucağında sünnet ettirilmekte ve yatağına götürülmektedir. Konuklar, tek tek kirve ve aileyi tebrik etmektedir. Çocuk iyileştikten sonra, aileler birbirlerini yemeğe davet etmektedirler. Böylece aileler arasında kirvelığın gerektirdiği yardımlaşma ve ziyaretler başlamış olur.

c) Evlenme

Evlilik, yalnızca iki ferdi değil, ailelerini de birbirine bağlayan, dolayısıyla yeni doğan akrabalık münasebetlerini de tanzim eden sosyal pratiklerden biridir. (Erdentuğ, 1975: 59) Bu nedenle yöredeki evliliklerde, fertler arasındaki duygusal ilişkinin boyutundan ziyade, evlilik yoluyla oluşacak akrabalık ve akraba olacak ailelerin, birbiri ile uyumu ve her açıdan birbirlerinin dengi olması gibi hususlar göz önüne alınmaktadır. Bu durum, eş seçiminde ailelerin müdahalesi demektir. Yörede anlaşarak evlenme söz konusu değildir. Erkek bir ya da birkaç kez kızı görmüş ve beğenmiştir. Eğer kız da erkeği görmüşse birlikte bir hayatın paylaşılıp paylaşılmayacağı hakkında bir düşüncesi vardır. Erkek, bu durumu ailesine anlatır. Aile, özellikle baba, bu kızı istemeyebilir. Eğer uygun görürse, kızın ailesine birisi aracılığıyla haber gönderir ve sonra istemeye gider. Eğer kızın ailesi de uygun görmüşse isteme olayı gerçekleşir.

Kız isterken bir din adamı da çağrılır. Erkeğin babası Allah'ın emri Peygamberin kavliyle der ve üç kez kızı babasından ister. Kız babası her seferinde nasip der dördüncü kez "cemaat uygun görürse verdim" der ve "fatiha" denir. Sonra tatlı yenir ve şerbet dağıtılır. Aynı zamanda nişan için tarih belirlenir. Bu tarih, istemeden sonraki bir ay içerisinde olmak zorundadır. Çok fazla beklemenin ilişkiye uğursuzluk getireceğine inanılır. Aileler dışarıdan birisine kız vermeyi pek tercih etmezler. Kız verdikleri aileler, ya kendi köylüleri ya da yakın köylerden olduğu için birbirlerini iyi tanımaktadırlar. Yine erkeğin "kendi köylüleri olup gurbette çalışıyor olması da tercih sebebidir. Gerek aileler, gerekse kızlar, köy hayatından kurtulup büyük şehirlerde oturmayı istemektedirler. Evlilik çağındaki gençlerin tamamına yakını büyük şehirlerde çalışmaktadır. Buralarda çalışan ve ikamet eden gençler, bazen yaşadıkları şehirde evlenmektedirler. Bu durum, köydeki kızlar için bir evlenme sorunudur. Köylülerin ifadelerine göre önceden 13-17 yaşları kızlar için evlilik yaşı iken şu an kızların birçoğu 18 yaş üzeridir.

Yörede kız istemeden sonraki bir aylık dönemde gerçekleşen nişanın önemi büyüktür çünkü burada başlık belirlenmektedir. Kadınlar hariç, tüm aile üyeleri bir odada toplanır. Aile büyükleri biraz yüksekçe bir yerde özel köşelerinde otururlar. Yine burada da bir din büyüğü bulunmaktadır. Başlık için el ele tutulup kıyasıya bir pazarlık yapılmaktadır. Fiyat için bir standart yoktur. Şuan 5 bin TL kadardır. Başlık üzerinde anlaşıldıktan sonra yine dua yapılır ve “fatiha” denir. Kıza hediyeleri verilir, buna karşılık kız ailesinin bir hediyesi yoktur. Sadece bu törende yemek verir. Nişandan iki ay sonra ise düğün yapılır.

Düğün töreninin çok büyük bir önemi vardır. Düğün en az 4, en fazla 7 gün sürer. Davetliler tek tek değil gruplar halinde gelirler. Gelmeden önce düğün sahibi için aralarında para toplarlar. Konukların her birinde silah vardır ve herkes birbirini, susturmaya çalışır. Düğününün tüm günleri davullar, zurnalar eşliğinde halkoyunları ve halaylarla geçer. Kız ve erkek ailelerinde konuklara ayrı ayrı yemek verilir. Yemeklerin tamamı et ve keşkektir. Kız ailesi, erkeğin ailesinden aldığı başlık dışında bir harcama yapmaz. 4. veya 7. gün saygın bir grup ve bir din bilgisi önderliğinde gelin almaya gelinir. Kız, gelinlik olarak siyah bir çarşaf giymiştir ve yüzü damat tarafından açılmak üzere örtülüdür. Gelin ata bindirilir. Sonra din büyüğünün kısa konuşması dinlenir ve konuşma sonundaki duaya “âmin” denir. Gelinin üzerine nohut, buğday serpilir. Bununla muhtemelen yeni çiftin ekonomik refahı umut edilir. Tekbirlerle gelin yeni evine getirilir ve damat tarafından başına elma, şeker ve bozuk para atıldıktan sonra Kur’an-ı Kerimi üç kez öperek yeni evine girer. Çiftin odasında hazır bir seccade vardır ve erkekten iki rekât namaz kılması ve dua etmesi beklenir. Çiftin yatağı üzerinde bir erkek çocuk yatırılıp yuvarlanır. Bununla sembolik olarak çiftlere erkek çocuk dilenmiş olur. Nitekim erkek, güç ve iktidar sembolüdür. Düğünden 15 gün sonra aileler birbirlerine yemeğe giderler. Bu ziyaretleşmelerden sonra çift, büyükşehirde yaşayacaksa oraya gider yoksa köydeki rutin hayata devam eder.

d) Ölüm

Ölüm, anlam arayışı içerisinde olan insan yaşamına yönelik en büyük tehdittir. Açıklanması, anlamlandırılması ve verdiği acının meşrulaştırılması ancak spiritüel yorumlarla mümkün olmaktadır. Ölüm olayının tüm bu boyutlarında ve özellikle yarattığı sarsıcı acının meşrulaştırılmasında hemen hemen tüm topluluklarda din devreye girmektedir. Bunun için cenaze merasimleri ve ölüye karşı son ödevler, ölüm olayına bakış açısının spiritüel düzlemde değişen karakterleridir.

İnsan için meşrulaştırılması çok zor olan bu sarsıcı deneyime yöre halkının sıradan yaklaşımı, bizde onların bu olayın ciddiyetini tam olarak algılayamadıkları izlenimini uyandırmıştır. Bu durum genelde yaşlı insanların yaşadığı köylerimizde genç insan ölümleriyle pek karşılaşılmasıdır.

Yörede yaşlı ve ağır hasta olan kimseler herkes tarafından ziyaret edilmektedir. Bu durumdaki bir hasta hiçbir zaman yalnız bırakılmamakta, eğer vasiyeti varsa

vasiyeti alınmaktadır. Hastalığı ağırlaşmış durumdaysa Kur'an okumasını bilen bir kimse çağrılmakta ve yanında Kur'an okutulmaktadır. Ölüm anında yanında eğer kadın ve çocuk varsa dışarı çıkartılmakta, su verilmekte ve yanında yüksek sesle kelime-i şehadet getirilmektedir. Bununla ölüm anındaki insanın şehadet getirerek ölmesi amaçlanmaktadır. Vefat gerçekleştikten sonra meyyitin ayakları ve çenesi bağlanmakta, gözleri kapatılmaktadır. Eğer vefat akşam gerçekleşmişse sabaha kadar cenaze başında beklenmektedir. Köyde din görevlisi varsa ölüm haberi sala ile herkese duyurulmaktadır. Cenaze için tüm köylü, hatta başka köylerden de tanıdıklar gelmektedir. Nitekim yörede cenaze ile ilgili işlemlere ve cenaze namazına katılmamak büyük günah olarak değerlendirilmektedir.

Cenaze, köyde bu işi bilen biri tarafından yıkanıp, kefenlenmektedir. Kefen içine güzel kokular sürülüp, hurma konmaktadır. Cenazenin defni için acele edilmektedir. Cenaze namazı kılındığında birkaç kişi tarafından kabir hazırlanmıştır. Burada ilginç olan bir nokta ölümlerin birbiri üzerine gömülmeleridir. On ya da on beş yıllık bir mezarın üzerine başka bir ölü konmaktadır. Defin işleminin bitiminden sonra ölenin hayatta iken kılamadığı namazlar ve tutamadığı oruçlar hesaplatırılıp, yakınları tarafından para olarak fakirlere dağıtılmaktadır. Yine ölenin yakınlarından birisi tüm köyü tek tek dolaşarak haklarını helâl etmelerini istemektedir. Definden sonraki ilk gün mezar üzerinde ateş yakılmaktadır. Buna sebep olarak ise haşeratin cesedi rahatsız etmemesi gösterilmektedir. Cenaze evinde üç gün boyunca ateş söndürülmemekte ve evin tüm ışıkları açık tutulmaktadır. Bir hafta boyunca da her gün cenaze evinde ölen kimse için Kur'an okunmaktadır.

Ölüm olayından sonraki 40 gün içinde iki kez mevlit okutulmakta, kuru üzüm ve şerbet dağıtılmaktadır. Kadın ve erkeklerin hepsi camide toplanıp okunan mevlidi dinlemektedirler. Burada dikkat çekici olan nokta ölenin ailesi dışında kimsenin çok fazla üzüntü hissetmemesidir. Onlar da bu durumu oldukça sakin karşılamaktadırlar. Hatta cenaze evinde insanların birbirleri hakkında dedikodu yapmalarına şahit olduğumuzu belirtmeliyiz.

Bunlara ek olarak, ölüm sonrası için en önemli adetlerden birisini de baş sağlığı oluşturmaktadır. Nitekim yakın ve uzak köylerden, ölünün ailesini tanıyan herkes başsağılığına gelmektedir. Gelen ziyaretçi oturur oturmaz "ölünün ruhuna Fatiha" demekte ve ardından herkes içinden Fatiha suresini okumaktadır. Bu ziyaretler kısa tutulmakta ve ziyaretçilere hiçbir ikramda bulunulmamaktadır. Yine kabir ziyaretleri yapılmakla birlikte çok önemli görülmemektedir. Konuyla ilgili şahit olduğumuz bir kadın ziyaretçi babasının mezarı başında Kur'an okuyup dua ettikten sonra mezar üzerine babasının sevdiği yiyeceklerden koydu. Sebebini sordüğümüzda bir açıklaması yoktu. Sadece "içinden öyle geldiğini" söyledi. Bu da ölümlerin toprak altında olduğuna dair primitif bir düşüncenin köylülerimizin bazıları için halen geçerli olduğunu göstermektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırmada gerek coğrafi koşullar gerekse kültürel olarak şehir merkezleriyle iletişime kapalı, etnik özelliklere sahip bir toplum olan Diyarbakır İl'inin Çüngüş ilçesine bağlı, Yazyâğmuru ve Çataldut Köyleri'nin sosyal ve dini hayatları, hem etnik sosyoloji bağlamında hem de din sosyoloji açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Yazyâğmuru ve Çataldut Köyleri, yalnızca dil farklılığına dayalı bir kriterle etnik grup olma özelliğini taşımaktadır. Kullanılan dil yalnızca şu an köylerde yaşayanların bildiği ve iletişimde buldukları bir dildir. Göçle büyükşehirlere gidenlerin çocukları bu dili bilmemektedir. Yani bu dil gelecek vadetmeyen, basit, sınırlı kavramlardan oluşan küçük dağ köylerinde yaşayan insanların dili olma özelliğini taşımaktadır. Bu durum kültürel yapı üzerinde göç olgusunun etkisi ile ilgili bir fikir vermektedir.

Köylerin merkeze uzaklığı ve coğrafi şartları, eğitim, kültür, tarım vb. alanlarda köylere bir açılım sağlayamamaktadır. Bu açıdan kendine yeten, dış etkilere kapalı bir toplum yapısı taşımaktadırlar. Sarp arazi yapısına sahip bir bölgede bulunulması nedeniyle yapılan tarımsal faaliyetlerde köylüler birbirleri ile yardımlaşmak zorundadırlar. Dolayısıyla, köylerde yardımlaşma ve komşuluk ilişkileri oldukça güçlüdür.

Yörede ekonomik olarak kendi kendine yeterlilik söz konusudur. Yıllık gelir gibi kavrama yabancı olan köy halkı oldukça mütevazı bir hayata sahiptir. Yöre eğitim açısından değerlendirildiğinde ise formel eğitimin bir değer taşıyamamakta olduğu söylenebilir. Yöre halkı için yalnızca okuma yazma bilmek yeterlidir. Önemli olan, kültürün ve köye ait pratiklerin yeni nesle aktarılmasıdır. Buda yaşayarak, görerek mümkündür. Buna ek olarak yörede kadının ikincil bir cins olma özelliği de çok belirgindir. Bu özellik, eğitim ve dindarlık da dâhil olmak üzere hayatın her alanına yansımaktadır.

Yöre halkı için din, özellikle törenlerde belirginlik kazanmaktadır. Dinin, duanın olmadığı hiçbir tören yoktur. Doğum, ölüm, nişan, düğün, gibi köy toplumunu ilgilendiren her olayda din vardır. Ancak dini yaşamda tutuculuk yoktur. İnanç konularıyla ilgili hiçbir olumsuzluk ya da bir ilkeye inanmama gibi bir durum da söz konusu değildir ama ibadetlere katılım farklılaşabilmektedir. Nitekim namaz kılma durumu cinsiyete ve mevsimlere göre değişmekte, kış aylarında sürekli namaz kılma oranı artmaktadır. Yine erkek dini davranış açısından kadından biraz daha önde bulunmaktadır. Bunun sebebi ise yöredeki din eğitiminin niteliğidir.

Oruç ibadeti ile ilgili olarak 60 yaş üstü grup hariç % 100 bir katılım vardır. Yine ailelerin %86,6'sı sürekli kurban kesmektedir. Zekât, hac gibi ibadetler ise ekonomik sıkıntılar nedeniyle pek yapılmamaktadır. Bu da yöre halkının genel olarak dini ibadetleri yerine getirmeye çalıştığını göstermektedir.

Son olarak diyebiliriz ki yörede din, genel, kültürel ve ideolojik düzenle bütünleşme aracıdır. Köy hayatının hemen hemen her yerinde ve safhasında din hâkimdir. Din anlayışı ve algısı basit olmakla birlikte tutucu ve değişimi engeller nitelikte değildir.

KAYNAKÇA

- AKKAYAN, Tayyar (1979). **Göç ve Değişme**. İstanbul: İstanbul Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları. No. 2515
- ATALAY, Beşir (1979). **Köy Gençliği Üzerine Bir Araştırma, "Büyükgeçit Köyü Araştırması**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- AYDIN, Mustafa (1997).**Kurumlar Sosyolojisi**. Ankara: Vadi Yayınları.
- AYYILDIZ, Tayyar(1975). **Büyükdere Köyünün Sosyo-Ekonomik Yapısı**. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- BERGER, L. Peter(1999). **Dini Kurumlar**.(Çev. Adil Çiftçi). İzmir: Anadolu Yayınları.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan (1985).**Din Sosyolojisi**. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- BURAN, Ahmet(1992). **Doğu ve Güneydoğu Anadolu Üzerine Araştırmalar**. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- CLOCK, Charles, Y. (1998). **Dinin Boyutları Üzerine**. (Çev. Mehmet Emin Köktaş). Din Sosyolojisi. Ankara: Vadi Yayınları.
- COLE, Stephan (1999) **Sosyolojik Düşünme Yöntemi**.(Çev. Bekir Demirkol). Ankara: Vadi Yayınları.
- DOĞAN, İsmail(2000). **Sosyoloji, Kavramlar ve Sorunlar**, İstanbul: Sistem Yayınları.
- DÖNMEZER, Sulhi (1999). **Toplumbilim**. İstanbul: Beta Yayınları.
- ERDENTUĞ, Nermin (1975). **Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- FAY, Brian(2001). **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, Çok Kültürlü Bir Yaklaşım**. (Çev. İsmail Türkmen) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- FİCHTER, Joseph(1990). **Sosyoloji Nedir?** (Çev. Nilgün Çelebi). Konya: S. Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- GIDDENS, Anthony (2000).**Sosyoloji**.(Hazırlayanlar: Hüseyin Özel, Cemal Güzel). Ankara: Ayrac Yayınları.
- GÜNAY, Ünver (2000).**Din Sosyolojisi**. İstanbul: İnsan Yayınları.
- GÜNAY, Ünver(1999).**Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat**. İstanbul: Erzurum Kitaplığı.

- HUME, David(1995). **Din Üstüne.**(Çev. Mete Tuncay). Ankara: İmge Kitabevi.
- KARASAR, Niyazi(2002). **Bilimsel Araştırma Yöntemi.** Ankara: Nobel Yayınları.
- KÖKTAŞ, M. Emin (1993). **Türkiye’de Dini Hayat.** İstanbul: İşaret Yayınları.
- KÖROĞLU, Muhammet Ali(2004).**Diyarbakır Çüngüş İlçe Merkezi ve Köylerinde Sosyal ve Dini Hayat.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi(1999). **Sosyoloji Tarihi.** İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KUDAT, Ayşe(1974). **Kirvelik,** Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- KURTKAN, Amiran(1970) **Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları.** Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- MUTLU, Servet (2002).**Doğu Sorununun Kökenleri.** İstanbul: Ötüken Yayınları.
- ÖNDER, Ali Tayyar(1999). **Türkiye’nin Etnik Yapısı, Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler.** Ankara: Zirve Ofset.
- ÖZOĞLU, Hakan(2005).**Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği.** İstanbul: Kitap Yayınevi.
- RİŞVANOĞLU, Mahmut, **Kırmançlar ve Zazaların Kimliği.** Ankara: Tanmak Yayınları.
- SERDAROĞLU, Servet(1972).**Aile Çevresi.** İstanbul: Redhause Yayınları.
- SEVGİN, Nazmi.(1999). **Zazalar ve Kızılbaşlar,** Ankara: Kalan Yayınları.
- ŞİŞİK, Cemile Zehra (2002). **Bolvadin ve Çevresinde Sosyal ve Dini Hayat.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- TEZCAN, Mahmut (1974).**Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme.** Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- TURHAN, Mümtaz(1958). **Köy Tetkiklerinde Kullanılacak Metodlar Hakkında Bazı Düşünceler.** Sosyoloji Dergisi(12). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, Orhan(1995). **Çağdaş Türk Sosyolojisi.** İstanbul: Turan Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, Orhan(1999). **Etnik Sosyoloji.** İstanbul: Timaş Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, Orhan(2010).**Türk Toplumunda Zazalar ve Kürtler.** İstanbul: Timaş Yayınları.
- WACH, Joachim (1995).**Din Sosyolojisi.**(Çev. Ünver Günay). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- WOLF, R. Erich(2000). **Köylüler.**(Çev. Abdülkerim Sönmez).Ankara: İmge Kitabevi.

-
- WHITE, Paul(1996). **Dynamics of the Kurdish & Kirmanc-Zaza Problems in Anatolia.** ed. Paul White. Center for Study of Asia and the Middle East. Deakin University. Melbourne Australia.
- YILDIRIM, Ali, Şimşek, Hasan(2000). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.** Ankara: Seçkin Yayınları.
- ZAİM, Sabahaddin (1973).**Türkiye’de Nüfus Meselesi.** İstanbul: Boğaziçi Yayınları.